

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์เนื้อหา แนวคิด และประเมินผลแบบเรียน

ปัจจุบันได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของแบบเรียนเป็นจำนวนมาก โดยทำการวิจัยด้านความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาในแบบเรียนกับความมุ่งหมายของหลักสูตร และทำการวิจัยด้านความเหมาะสมของแบบเรียนเท่านั้น แต่การวิจัยด้านเนื้อหาและแนวคิดให้ตรงกับเนื้อหาในหลักสูตรนั้นยังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยมาก่อนเลย สำหรับงานเขียนและการวิจัยเรื่องอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

๑. การวิเคราะห์เนื้อหา

ในการวิเคราะห์เนื้อหานี้ได้มีผู้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหามากมาย ซึ่งล้วนแต่เกี่ยวกับการวิจัยด้านสื่อมวลชนที่น่าสนใจและนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้คือ คัทกลาส เวเปิลส์ และเบอร์นาค เบอเรลสัน (Douglas Waples and Bernard Berelson) กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า "การวิเคราะห์เนื้อหาอย่างมีระบบ คือ การบรรยายเรื่องราวของเนื้อหา เพื่อพูดถึงสิ่งเร้าอันเป็นจุดมุ่งหมายของเนื้อหา นั้น ๆ ที่มีต่อผู้อ่านหรือผู้ฟัง"

เบอร์นาค เบอเรลสัน (Bernard Berelson) กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิควิธีในการวิจัย ที่จะบรรยายถึงจุดมุ่งหมาย ระบบ และปริมาณของเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ทางสื่อมวลชน การใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อวิเคราะห์รูปลักษณะ

^๑ Douglas Waples and Bernard Berelson, What the Voters Told: An Essay in Content Analysis. (Chicago : Graduate Library School, University of Chicago, 1941), p.2.

ของเนื้อหาในทางสื่อมวลชน ในคำสาเหตุที่มาและผลของเนื้อหา นั้น ๆ นอกจากนี้ยังใช้ในการหา
แนวโน้มของเนื้อหาทางสื่อมวลชนแต่ละยุค รวมทั้งคุณแนวคิด ความเห็นต่าง ๆ ว่ามีปริมาณมากน้อย
เพียงใด

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจะต้องสร้างเกณฑ์ขึ้นมา ในรูปตารางวิเคราะห์ที่ประกอบด้วย
ถ้อยคำภาษา หน่วยของถ้อยคำภาษานั้นจะตั้งแต่หน่วยย่อยที่สุด ซึ่งใดแก่คำ และขยายขึ้นไปเรื่อย ๆ
เป็นข้อความ หัวข้อ หรือประโยค ที่มีความหมายตรงกับเนื้อหาหรือข้อความที่ต้องการวิเคราะห์

ในการวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบความมากน้อยของเนื้อหา นั้น อาจใช้วิธีนับจำนวนครั้งของ
เนื้อหา นั้น ที่ปรากฏอยู่ในสิ่งพิมพ์ที่ต้องการวิเคราะห์ แล้วสรุปออกมาในรูปของการบรรยายประกอบ
การเสนอเป็นตัวเลข เช่น เปอร์เซนต์ เป็นต้น

การวิเคราะห์เนื้อหานำมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางมากขึ้น ในวงการต่าง ๆ
เช่น ในคานาเหตุผลกรรมศาสตร์ หรือการศึกษา สำหรับในคานาการศึกษา นั้น ได้มีผู้นำมาใช้วิเคราะห์
แบบเรียน หลักสูตร ซึ่งดูถึงเนื้อหาที่ปรากฏในแบบเรียนหรือหลักสูตร เพื่อประเมินค่า หรือปรับปรุง
นับได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหานี้ไม่จำกัดว่าเป็นระเบียบการวิจัยในวงการสื่อมวลชนอีกต่อไป^๑

เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหานี้เช่นเดียวกัน แมกซ์ ดี เอนเจลฮาร์ท (Max D.
Engelhart) ได้กล่าวไว้ว่า "ในปัจจุบัน การวิเคราะห์เนื้อหา นอกจากใช้ในการวิเคราะห์
เกี่ยวกับสื่อมวลชนแล้ว ยังได้นำไปใช้ในวงการศึกษาก็ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ เช่น
การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนของนักเรียน แบบเรียนวัสดุอุปกรณ์การสอน และเอกสาร
สิ่งพิมพ์ เป็นต้น"^๒

002790

^๑Berenard Berelson, Content Analysis in Communication Research.
(New York : Hafner Publishing, 1971), p. 18.

^๒Max D. Engelhart, Methods of Educational Research Content
Analysis. (Chicago : Rand Mc., Nally and Company, 1972), pp. 140-145.

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเมื่อนำมาใช้วิเคราะห์แบบเรียนแล้ว จะเป็นการศึกษาแบบเรียน เฉพาะค่านองประกอบของเนื้อเรื่องว่า เนื้อเรื่องหรือเนื้อหาในแต่ละตอนนั้นกล่าวถึงสิ่งใดบ้าง มีปริมาณเท่าใด โดยมีเกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์แบบเรียนนั้น ๆ

๒. การวิเคราะห์คุณลักษณะของแบบเรียน

การวิเคราะห์คุณลักษณะของแบบเรียน เป็นการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบด้านต่าง ๆ ทุกด้านของแบบเรียน ไม่เฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง เช่นด้านเนื้อหา เป็นต้น เพื่อประเมินคุณค่าของหนังสือแบบเรียนว่า มีความเหมาะสมสำหรับที่จะใช้เป็นตำราเรียนหรือหนังสือเรียนเพียงใด

เกี่ยวกับการวิเคราะห์แบบเรียนนี้ บรอด เบลท์ (Brodbelt) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ที่ใช้สำหรับเลือกแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาตามวิธีการทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Criteria) ว่า มีหลักใหญ่ ๆ ๕ ประการคือ

๑. พื้นฐานรายละเอียดทั่วไป ได้แก่ผู้แต่ง ต้องมีประสบการณ์ในการเป็นครู ประสบการณ์ในการเขียนหนังสือ บทพิมพ์หนังสือต้องทันสมัย และราคาหนังสือเหมาะสม
๒. เนื้อหาของหนังสือ การเรียบเรียงเนื้อหาของหนังสือต่อเนื่องกันไป มีวิธีเขียนน่าสนใจ ช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางด้านคำศัพท์มากขึ้น
๓. พัฒนาการด้านความคิดเชิงวิจารณ์ เนื้อหาช่วยให้เด็กเรียนรู้จักคิดแก้ปัญหา โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มีการแนะนำกิจกรรม และการค้นคว้าเพิ่มเติม
๔. ความน่าอ่านของหนังสือ มีภาพประกอบชัดเจน มีปัญหาใหญ่ชวนคิด มีวิธีการเขียนแบบตรงไปตรงมา
๕. อุปกรณ์การสอน มีแผนที่ ตาราง แผนผัง ภาพประกอบ รายชื่ออุปกรณ์ใส่ตัวค้นวัสดุที่จะนำมาประกอบการเรียน ตัวอย่างข้อทดสอบ ตัวอย่างโครงการและกิจกรรม รายชื่อหนังสือที่จะนำมาประกอบแบบเรียน มีสาขานาม คำอธิบายศัพท์เฉพาะ คณิต และหนังสือคู่มือสำหรับครู^๑

^๑Samuel Brodbelt, "Using Mathematical Criteria for Selecting Social Studies Textbooks," The Clearing House, Vol. 46 (April, 1972). pp. 487-492.

วิธีการวิเคราะห์แบบเรียนนั้นอาจจะต้องสร้างเกณฑ์ขึ้น และ เกณฑ์ที่สร้างนี้จะออกมาในรูป ตารางวิเคราะห์คุณลักษณะแบบเรียน ซึ่งตรงกับความเห็นของนักการศึกษาหลายคนกล่าวไว้ เช่น กรีน เพตตี้ (Greene Petty) ได้กล่าวถึงตารางการวิเคราะห์แบบเรียนสรุปได้ ความว่า ในการสร้างตารางวิเคราะห์แบบเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาและ ประเมินค่าคุณลักษณะของแบบเรียน ซึ่งใช้เวลาในการค้นคว้าจัดทำหลายปี เกณฑ์ที่สร้างขึ้นนี้ ครู และนิสิตปริญญาโทจำนวนหลายร้อยคนยอมรับว่าเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับการพิจารณา และประเมินค่าคุณลักษณะแบบเรียน

เกณฑ์ดังกล่าวประกอบด้วยหัวข้อเรื่องใหญ่ ๆ ๓ ตอนคือ เนื้อหาวิชา วิธีการเขียน และ การจัดทำรูปเล่ม และมีหัวข้อย่อยแสดงรายละเอียดลักษณะเฉพาะของแต่ละตอนไว้เกณฑ์ โดยกำหนด คะแนนเต็มไว้ ๑,๐๐๐ คะแนน ให้นำหนักคะแนนของเนื้อหาวิชา ๕๕๐ คะแนน วิธีการเขียน ๓๐๐ คะแนน และการจัดทำรูปเล่ม ๒๕๐ คะแนน

นอกจากนี้ยังมีส่วนที่สำคัญอีก ๒ ส่วน คือ ส่วนแนะนำหนังสือ ประกอบด้วยชื่อหนังสือ ชื่อย่อแต่ง การพิมพ์ และส่วนสรุป ท้ายสุดเป็นการประเมินค่าแบบเรียนจากการพิจารณาคะแนน ที่ได้

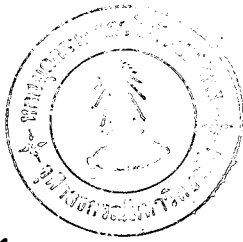
จากประสบการณ์ในการนำตารางดังกล่าวไปใช้พิจารณาและประเมินค่าแบบเรียน ปรากฏว่า แบบเรียนทางภาษาไทยคะแนนสูงที่สุดถึง ๘๖๐ คะแนน

หลักสูตร

ในการวิเคราะห์เนื้อหาและแนวคิดครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประมวลหัวข้อเนื้อหาและแนวคิดมาจาก หลักสูตรทั้ง ๔ หลักสูตร คือ ๑. หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๐๓

Greene Petty, Developing Language Skills in the Elementary School

3d ed. (Boston : Allyn and Bacon, 1965), pp. 445 - 455.

๒. หลักสูตรโรงเรียนชาวเขา พุทธศักราช ๒๕๐๘ กระทรวงศึกษาธิการ ๓. หลักสูตรพิเศษ
สำหรับการฝึกอบรมครูช่วยสอนเด็กชาวเขา พุทธศักราช ๒๕๑๖ ของแผนกวิชาประถมศึกษา คณะ
ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๔. หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ กระทรวง
ศึกษาธิการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๐๓ กำหนดเนื้อหาเป็น
หมวดวิชา สำหรับหมวดวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วยความรู้ความมุ่งหมาย เฉพาะ และเนื้อหา ซึ่งจัดแบ่ง
เป็น ๔ ชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึง ปีที่ ๔ ใช้เวลาเรียน ๔ ปี^๑

๒. หลักสูตรโรงเรียนชาวเขา พุทธศักราช ๒๕๐๘ กระทรวงศึกษาธิการ กำหนด
เนื้อหาเป็นหมวดวิชา สำหรับวิชาสังคมศึกษา จัดอยู่ในหมวดสังคมศึกษา ประกอบด้วยความรู้ความมุ่งหมาย
และเนื้อหาวิชา จัดแบ่งเป็น ๔ ชั้น คือชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงประถมศึกษาปีที่ ๔ ใช้เวลาเรียน ๔ ปี^๒

๓. หลักสูตรพิเศษสำหรับการฝึกอบรมครูช่วยสอนเด็กชาวเขา พุทธศักราช ๒๕๑๖
ของแผนกวิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งใช้ในการฝึกอบรมครูช่วย
สอนชาวเขาในระดับชั้นประถมศึกษา มีกำหนดเวลาอบรม ๓ เดือน กำหนดเนื้อหาเป็นรายวิชา
แบ่งเป็น ๒ ภาควิชา คือภาควิชาสามัญ และภาควิชาครู สำหรับวิชาสังคมศึกษาจัดอยู่ในภาควิชา
สามัญ (รายละเอียดของเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ดูในภาคผนวก ก) ประกอบด้วยความรู้ความมุ่งหมาย
เฉพาะวิชาและเนื้อหาวิชา รวมทั้งแต่ละชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงปีที่ ๔ แต่ไม่กำหนดเป็นชั้น ๆ อย่างเป็นขั้น
โดยทั่วไป เวลาเรียนไม่กำหนดจำนวนปีที่เรียน^๓

๔. หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดประสบการณ์
ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นกลุ่มวิชา สำหรับวิชาสังคมศึกษา จัดอยู่ในกลุ่มวิชาเสริมสร้าง
ประสบการณ์ชีวิต และส่วนที่เกี่ยวกับหลักธรรมและจริยธรรม จัดอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

^๑ ุรายละเอียดเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ภาคผนวก ก หน้า ๑๓๓.

^๒ ุรายละเอียดเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ภาคผนวก ก หน้า ๑๓๖.

^๓ ุรายละเอียดเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ภาคผนวก ก หน้า ๑๔๐.

โครงสร้างของวิชาสังคมศึกษา ในกลุ่มเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต และสร้างเสริมลักษณะนิสัยนี้มี ๒ ส่วนคือ ส่วนที่ ๑ เป็น จุดประสงค์ทั่วไป ส่วนที่ ๒ เป็น จุดประสงค์ของการเรียนรู้ ความคิดรวบยอด หลักการ และเนื้อหา หลักสูตรนี้จัดเป็นสามช่วง ช่วงละ ๒ ปี คือ ประถมปีที่ ๑ ถึงปีที่ ๒ ประถมปีที่ ๓ ถึงปีที่ ๔ และประถมปีที่ ๕ ถึงปีที่ ๖

ความหมายและคุณสมบัติของแบบเรียนที่ดี

คำว่าแบบเรียน มีผู้ให้ความหมายไว้อย่าง ๆ กัน ซึ่งพอจะรวบรวมได้ดังนี้

เจริญ บุญญวัฒน์ ให้ความหมายของแบบเรียนไว้ว่า "แบบเรียนหมายถึง หนังสือที่มีเนื้อหาครบถ้วนตามที่หลักสูตรกำหนด จึงควรมีเนื้อหาดีมาก แต่ไม่มีรายละเอียดมากนัก และไม่ใช่ว่าหนังสือที่นักเรียนจะอ่านจบเล่มได้ตลอดโดยลำพัง"^๑

Webster's New International Dictionary ให้ความหมายของแบบเรียนไว้ว่า "แบบเรียนคือ หนังสือที่บรรจุเนื้อหาตามหลักวิชา และใช้เป็นหลักในการเรียนการสอนระหว่างครูกับนักเรียน"^๒

^๑ ฎรายละเอียดเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ภาคผนวก ก หน้า ๑๘๘.

^๒ เจริญ บุญญวัฒน์, "การทำและการใช้หนังสืออ่านประกอบวิชาวิทยาศาสตร์เบื้องต้น" (เอกสารการอบรมครูวิทยาศาสตร์ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย, สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย. ๒๕๑๒), หน้า ๓๖.

^๓ Noah Webster, Webster's New International Dictionary of English Language, 2d. ed., (Springfield : G and C Merriam Co., Publishers, 1955), p. 2614.

นอกจากนี้ กอ สวัสดิ์พาณิชย์ และเอ็ดการ์ เดล (Edgar Dale) กล่าวถึงความหมายของแบบเรียนไว้ในทำนองเดียวกันพอสรุปได้ว่า "แบบเรียน เป็นแหล่งปฐมในค่านความคิด การสอนวิชาต่าง ๆ โดยทั่ว ๆ ไป มักต้องใช้แบบเรียนประกอบเสมอ" ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของแบบเรียนที่ดีนั้น มีผู้ให้ความเห็นไว้มากมาย แต่ก็มีส่วนสำคัญที่มีลักษณะตรงกันดังนี้

ประการแรก อินทรกำแหง ไคกล่าวถึงคุณลักษณะที่ดีของแบบเรียนไว้ ๗ ประการ ดังนี้

ประการแรก แบบเรียนจะต้องถูกต้องและเที่ยงตรง ในเรื่องถูกต้องนั้น ต้องถูกต้องหลายอย่าง เช่น ใ้ขอเท็จจริงถูกต้อง ใ้ส่วนภาษาถูกต้อง การแบ่งวรรคตอนถูกต้อง การย่อหน้าถูกต้อง ใ้ความเที่ยงตรง แบบเรียนที่ดีจะต้องใ้ขอเท็จจริงที่เป็นกลาง ไม่ลำเอียงหรือชักจูงใ้ให้เกิดความเข้าใจ ผิดไปจากความเป็นจริง

ประการที่สอง ความยากง่ายของภาษาที่ใช้ในการเขียนแบบเรียนของเด็กเล็ก ต้องเป็นภาษาง่าย และเป็นภาษาที่ใ้ใช้ในชีวิตประจำวันมากที่สุด

ประการที่สาม การจัดรูปแบบของหนังสือแบบเรียน ควรแบ่งเป็นบท ๆ แต่ละบทต้องใ้ความรู้แก่เด็กเป็นตอน ๆ การจัดหน้าควรพิถีพิถัน คือ การย่อหน้า การเว้นที่ว่างริมขอบกระดาษทั้ง ๔ ด้าน การใช้ขนาดของตัวพิมพ์ การออกแบบปก ปกใ้จะบอกเรื่องราวที่จำเป็นใ้ครบถ้วน สารบัญและคำนำควรวางรูปใ้ดี และอยู่ในลำดับที่เหมาะสม

ประการที่สี่ ภาพประกอบแบบเรียน เด็กเล็กต้องมีภาพประกอบมากกว่าเด็กโต ภาพประกอบควรชัดแจ่มถูกต้อง และสวยงาม ถ้าเป็นภาพสีที่ตรงกับความเป็นจริงใ้ดียิ่งดี ขนาดของภาพต้องเหมาะสมกับวัยและระดับชั้น

ประการที่ห้า ต้องมีคุณภาพดี ราคาถูก

ประการที่หก ใ้มีความประณีตใ้ในการเขาเล่ม

กอ สวัสดิ์พาณิชย์, "หนังสือเรียนของเด็ก," ศูนย์ศึกษา ๑๑ (มีนาคม ๒๕๐๗) :

๓๒ และ Edgar Dale, Audio - Visual Methods in Teaching, 3d. ed., (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1969), p. 665.

ประการที่เจ็ด ให้ความรู้ที่ทันสมัย โดยต้องปรับปรุงให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ

ในการสร้างหนังสืออย่างมีคุณภาพ จะต้องมีส่วนประกอบที่สำคัญสามประการด้วยกันคือ

๑. ทางด้านแรงจูงใจในการรับรู้ให้แก่ผู้อ่าน จูงใจให้ผู้อ่านอยากหยิบอ่าน และสำรวจภายในเล่ม อยากเปิดอ่านต่อไปเรื่อย ๆ
๒. ภาพตกแต่งอย่างมีศิลปะ จะจูงใจได้มาก และภาพเหล่านั้นจะทำให้เหตุการณ์มีความหมายมากกว่าตัวหนังสือหรือคำบรรยาย
๓. เน้นการเชื่อมความสัมพันธ์โดยการเชื่อมโยงระหว่างคำบรรยายภาพ บรรยายใต้ล้าลึกและรวบรวมความคิดได้เป็นกลุ่มก้อน

เรื่องเดียวกันนี้สิรินทร ช่างโชติ และอรสา กุมารี ปุกหุค ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของแบบเรียนที่ดีในทำนองเดียวกับ รัญจวน อินทรกำแหง ไวว่า

๑. ควรมีเนื้อหาตรงตามหลักสูตร และประมวลการสอนตามวิชา และชั้นที่กำหนด
๒. ควรมีความถูกต้องเที่ยงตรงในเรื่องต่อไปนี้เป็น คือ ข้อเท็จจริง ตัวสะกดการันต์ การแบ่งวรรคตอน ย่อหน้า ใช้ภาพประกอบที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง นอกจากนั้นผู้แต่งควรแสดงทัศนะที่เป็นกลาง
๓. ให้สาระความรู้ และเสริมสร้างสติปัญญา
๔. เนื้อหานำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
๕. ใช้สำนวนภาษาที่ชวนอ่าน และเหมาะสมกับวัยของนักเรียน
๖. มีภาพประกอบที่ชัดเจนและสวยงาม
๗. การจัดรูปเล่มควรให้เหมาะสม
๘. มีส่วนประกอบต่าง ๆ สารบัญ อภิธานศัพท์ เชิงอรรถ แผนที่ และแผนภูมิ ฯลฯ

รัญจวน อินทรกำแหง, การเลือกหนังสือและการซื้อวัสดุห้องสมุด (พระนคร : สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๘), หน้า ๑๘.

๒สิรินทร ช่างโชติ และอรสา กุมารี ปุกหุค, "แนวทางในการพิจารณาแบบเรียน," (เอกสารสัมมนา เพื่อส่งเสริมการขาย ณ ห้องสมุด ฝ่ายวิชาการ ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๒).

จะเห็นได้ว่า ทั้ง รัชฎาจารย์ อินทรกำแหง ลีบริพัตร โชติช่วง และอรสา ภาวารี ปุกหุด ใต้ให้
ความเห็นเกี่ยวกับลักษณะของแบบเรียนที่ติดตรงกัน

บทบาทและความสำคัญของแบบเรียน

บทบาทและความสำคัญของแบบเรียนนั้นมีมากมาย และมีผู้ให้ความเห็นเกี่ยวกับบทบาท
และความสำคัญของแบบเรียนต่าง ๆ กัน เช่น

ธาดาศักดิ์ วชิรปรีชาพงษ์ ได้กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของแบบเรียนไว้ว่า
แบบเรียนช่วยจัดลำดับและรวบรวมเนื้อหาวิชาในการเรียนการสอน เป็นอุปกรณ์ที่เนื้อหาวิชาตาม
หลักสูตร เป็นคู่มือแนะนำการนำกิจกรรมเพิ่มเติม ช่วยวางโครงการทำงานของนักเรียนในห้องเรียน
ช่วยให้อุทิศจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม กระตุ้นให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผล
วิจารณ์ เปรียบเทียบ กับทั้งช่วยแนะนำแนวทางให้นักเรียนได้ทดลองทฤษฎีที่เรียนมาแล้ว

ความคิดเห็นเรื่องบทบาทและความสำคัญของแบบเรียนที่มีต่อการรวบรวมเนื้อหาวิชา
และจุดมุ่งหมายของการเรียน ช่วยแนะนำกิจกรรม วัสดุ อุปกรณ์การสอนที่เกี่ยวข้องกับการเรียน
ช่วยเสริมสร้างนิสัยรักการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เพื่อกระตุ้นและฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผล
สรุปความจริงที่ตนควาและเข้าใจว่า ส่วนใดของแบบเรียนเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้แต่ง ส่วนใด
เป็นความจริง ช่วยสื่อความหมายให้ครูและนักเรียนเข้าใจเนื้อหาเรื่องเดียวกันได้ตรงกัน

ธาดาศักดิ์ วชิรปรีชาพงษ์, "การวิเคราะห์หนังสือแบบเรียนวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยม
ศึกษาปีที่ ๓ ในแง่รูปแบบและวิธีการเสนอเนื้อหา" (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัย
วิชาการศึกษาประสานมิตร, ๒๕๑๕), หน้า ๕.

ประทีป จรัสรุ่งรวิธร, "การวิเคราะห์หนังสือแบบเรียนวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ ๑ ในแง่รูปแบบและวิธีการเสนอเนื้อหา" (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา
ประสานมิตร, ๒๕๑๔) หน้า ๔.

จะเห็นได้ว่าในการเรียนการสอนสิ่งสำคัญที่จะขาดเสียไม่ได้คือ แบบเรียน เพราะเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยแนะนำทางใหญ่ เรียนแสวงหาความรู้ต่อไป

สมาคมครูสังคมศึกษาแห่งนครนิวยอร์ก (The Association of Teachers of Social Studies of The City of New York) ได้กล่าวถึงบทบาทและประโยชน์ของหนังสือแบบเรียนไว้ว่า

๑. เป็นสิ่งที่ใช้ในการมอบหมายงานให้นักเรียนเพื่อเตรียมบทเรียนในคราวต่อไป
๒. ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้ในขณะที่นักเรียนกำลังเรียนโดยวิธีอภิปราย
๓. ใช้เพื่อฝึกนักเรียนเกี่ยวกับทักษะต่าง ๆ โดยมีครูเป็นผู้ดูแล และแนะนำอย่างใกล้ชิด เช่น การฝึกการอ่าน การทำโครงร่างย่อ จับใจความสำคัญ และการวิเคราะห์
๔. ใช้เป็นสิ่งช่วยฝึกนักเรียนให้รู้จักใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยวิธีใช้หนังสือแบบเรียนหลาย ๆ เล่ม ประกอบกัน

เกี่ยวกับความสำคัญของแบบเรียนเช่นเดียวกัน ชอร์ส (Shores) ได้ให้ความเห็นว่าหนังสือแบบเรียนเป็นเครื่องมือที่ครูกับนักเรียนใช้สื่อความหมายซึ่งกันและกัน เป็นแหล่งรวบรวมเนื้อหาวิชา แนะนำกิจกรรม และวัสดุประกอบการสอนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ช่วยสร้างนิสัยรักการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และฝึกทักษะในการอ่าน ทั้งยังเป็นศูนย์กลางให้นักเรียนซึ่งมีความแตกต่าง ระหว่างบุคคล ได้ร่วมมือเรียนเรื่องเดียวกัน และเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ในแนวเดียวกัน^๒

^๑The Association of Teachers of Social Studies of the City of New York, Handbook for Social Studies Teaching, 3d. ed., (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1967), pp. 182-183.

^๒Louis Shores, Instructional Materials: An Instruction for Teachers, (New York : The Ronald Press Company, 1960), p. 50.

วัตถุประสงค์ของแบบเรียน

ดักลาส (Douglass) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของแบบเรียนไว้ว่า แบบเรียนจะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างน้อยที่สุด ๕ ประการ คือ

๑. ช่วยจัดเนื้อหาและวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอน
๒. ช่วยวางแผนการเรียนลำดับความสัมพันธ์ของเนื้อหา
๓. เสนอเนื้อหาและวัสดุอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับรายวิชา
๔. เสนอการนำหลักการและข้อเท็จจริงของเนื้อหาวิชาไปใช้
๕. แนะนำแหล่งวิชาความรู้อื่น ๆ

ปัญหาแบบเรียน

เนื่องจากแบบเรียนมีบทบาทและความสำคัญดังกล่าวมาแล้ว และในขณะเดียวกันสังคมปัจจุบันได้มีความก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ทำให้เกิดปัญหามากมาย การอ่านจะช่วยให้นักเรียนมีความรู้ทันต่อเหตุการณ์ที่ผันแปรไป และเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ได้ดี แบบเรียนจึงมีคุณค่าอย่างยิ่งในการเป็นพื้นฐาน สำหรับการพัฒนาทักษะในการอ่านของนักเรียน ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ต่อเนื่องไปไม่มีที่สิ้นสุด แต่เนื่องจากความเจริญดังกล่าวแล้วนั้นสิ่งที่เกิดตามมาคือ ปัญหาเรื่องแบบเรียนที่มีอยู่ ไม่ทันสมัยบ้าง ไม่พอเพียงสำหรับนักเรียนบางคน เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาที่ทุกคนประสบอยู่เวลานี้ ตรงกับความคิดเห็นของนักการศึกษาหลายท่าน เช่น

Harl R. Douglass, The High School Curriculum, (New York : The Ronald Press Company, 1956), p. 162.

วรวีทย์ วตินสรากร กล่าวถึงปัญหาของแบบเรียนไว้ว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ กระทรวง
 ธรรมการได้ตั้งกรมตำราขึ้น ทำหน้าที่ตรวจแบบเรียน จัดพิมพ์จำหน่ายแบบเรียนโดยตรง แต่ไม่
 นานก็ต้องยุบเลิกไป หน้าที่นั้นโอนไปอยู่ในความรับผิดชอบของแผนกหนึ่งในกรมสามัญศึกษา หลังสงคราม
 โลกครั้งที่ ๒ จึงได้ฟื้นฟูขึ้นใหม่ ตั้งเป็นกรมวิชาการดำเนินงานต่อมา กระทรวงศึกษาธิการได้พยายาม
 ปรับปรุงการแต่งแบบเรียนให้ดียิ่งขึ้นตามลำดับ แต่งานนี้เป็นงานใหญ่ มีปัญหามาก แม้ว่ากระทรวง
 ศึกษาธิการจะมีนโยบายควบคุมไม่ให้ใช้แบบเรียนที่กระทรวงไม่อนุญาตก็ตาม แต่โรงเรียนต่าง ๆ
 ก็ยังคงใช้กันอยู่ทั่วไป ที่เป็นดังนี้เพราะ

๑. แบบเรียนพิมพ์ออกไม่พอจำหน่าย
๒. พิมพ์ออกจำหน่ายล่าช้ากว่ากำหนด โรงเรียนต่าง ๆ ไม่สามารถจะรอได้
๓. ไม่ทันสมัย เพราะแบบเรียนบางเล่มใช้กันมานานโดยมิได้แก้ไข

ปัจจุบันการทำแบบเรียนของกรมวิชาการก้าวหน้าและทันสมัยขึ้นมาก เป็นต้นว่าส่งเสริม
 ให้มีแบบเรียนวิชาละหลายเล่ม กรมวิชาการจัดพิมพ์เองบ้าง เอกชนจัดพิมพ์บ้าง แต่จะต้องผ่าน
 การตรวจจากกรมวิชาการทุกเล่ม ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนได้ค้นคว้าหาความรู้
 ต่าง ๆ ด้วยตนเองได้อย่างดี แบบเรียนสำหรับเด็กจะก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศใด

๑. พยายามปรับปรุงให้ได้มาตรฐาน ใช้กระดาษอย่างดี มีภาพประกอบมาก ๆ พิมพ์
 สดสีสวยงาม ทำปกอย่างดี ขณะเดียวกันราคาจะต้องไม่แพงจนเกินไป
๒. เปิดโอกาสให้โรงเรียนต่าง ๆ เลือกใช้แบบเรียนเล่มใดก็ได้ ซึ่งกรมวิชาการได้
 ตรวจเรียบร้อยแล้ว และกระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนได้ ซึ่งปัญหา
 ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับโรงเรียนที่จะพิจารณา เลือกแบบเรียนที่ดีใช้ในโรงเรียน
 ให้ได้แบบเรียนที่มีมาตรฐานเพียงพอ และทันสมัยตลอดเวลา ดังนั้นการพิจารณาแบบเรียนจึงต้อง
 อาศัยหลักเกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือแบบเรียนเป็นหลักในการ เลือกหนังสือแบบเรียนใช้ในโรงเรียน

วรวีทย์ วตินสรากร, การศึกษาของไทย, ฉบับปรับปรุง (กรุงเทพมหานคร : บริษัท
 สารมวลชนจำกัด, ๒๕๑๕), หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การวิจัยเกี่ยวกับเนื้อหาในแบบเรียนให้ตรงกับหลักสูตรนั้น ยังไม่มีผู้ใดทำมาก่อนเลย แต่มีงานเขียนและงานวิจัยอื่น ๆ ที่มีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์แบบเรียน ซึ่งมีแนวโน้มที่ใกล้เคียงพอที่จะเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ เท่าที่รวบรวมได้มีดังนี้

พานี แสงกิจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "แนวคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงการสอนวิชาสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย" โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทำการสำรวจการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ปัญหาที่ครูและนักเรียนประสบ เพื่อเป็นแนวทางในการเสนอความคิดเห็นในการปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาให้ดีขึ้น ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครู จำนวน ๕๑ คน และนักเรียนจำนวน ๒๗๗ คน ในโรงเรียนรัฐบาลรวม ๑๘ โรงเรียน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ครูมีชั่วโมงทำการสอนมากเกินไป ต้องสอนหลายวิชานอกเหนือจากสังคม ครูควรรับผิดชอบมาก โรงเรียนขาดอุปกรณ์การสอน โดยเฉพาะโสตทัศนศึกษา ครูยังขาดการอบรมในเรื่องการผลิตอุปกรณ์การสอน นักเรียนขาดความสนใจในวิชานี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับแบบเรียน ครูมีความเห็นว่าแบบเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนมาก เพราะเป็นแหล่งวิชาแห่งแรก แต่แบบเรียนยังมีข้อบกพร่องซึ่งได้แก่เนื้อหาสั้นเกินไปจนไม่เข้าใจ ใ้ภาษาไม่รัดกุม ทำให้เข้าใจความหมายได้หลายอย่าง เนื้อหาบางตอนยังไม่ถูกต้องตามข้อเท็จจริง ไม่มีคำถามและแบบฝึกหัดท้ายบท ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่ากระทรวงศึกษาธิการควรปรับปรุงหลักสูตร ประมวลการสอน และแบบเรียนให้เหมาะสมกับความสนใจและความสามารถของนักเรียน อาจารย์ใหญ่และหัวหน้าสายวิชา ควรร่วมกันพิจารณาและเลือกแบบเรียนที่ดีควมมีคุณภาพในทุก ๆ ด้าน

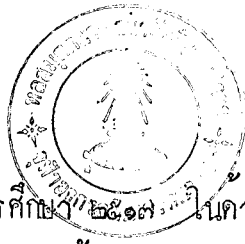
*พานี แสงกิจ, "แนวคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงการสอนวิชาสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐), อิศำเนา.

ขณะเดียวกัน คุณฉวี ยันต์เจริญ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาลักษณะและคุณภาพของแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและคุณภาพของแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมุ่งศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับแบบเรียนที่ใช้อยู่ในสถานศึกษาเกี่ยวกับรูปเล่ม เนื้อหาและความนิยมของผู้ใช้แบบเรียนนั้น โดยใช้แบบสอบถาม ถามครูผู้สอนวิชาหน้าที่พลเมืองในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ๕๐ คน นักเรียน ๕๕๐ คน จากโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ รวม ๒๐ โรงเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่า ลักษณะแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองที่นิยมคือ ต้องมีภาพประกอบ เนื้อหาในแบบเรียนอธิบายชัดเจน และเหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน กระจกที่พิมพ์เป็นกระจกสี มีกิจกรรมเสนอแนะ และแบบฝึกหัดท้ายบท และควรมีบรรณานุกรมเพื่อทำการค้นคว้าต่อไป แบบเรียนที่ใช้นั้นส่วนใหญ่เป็นแบบเรียนของกรมวิชาการ และของนายเอื้อ นุสพงศ์ หงสกุล ตัวอย่างประชากรในการวิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงคุณภาพแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง คือ ใสกระจกให้ดีขึ้น เพิ่มภาพประกอบ แก่คำนิยาม พิมพ์ให้ชัดเจน และเย็บเล่มให้ดีขึ้น และผู้วิจัยได้เสนอแนะให้ผู้บริหารจัดหางบประมาณจัดซื้อหนังสือเข้าห้องสมุด เพื่อให้ครูคนควาประกอบแบบเรียน หัวหน้าสายและครูผู้สอนควรมีความรู้หลักเกณฑ์ในการเลือกแบบเรียน รูแหล่งวัสดุในการค้นคว้าเพื่อแนะนำนักเรียน

จากผลงานวิจัยของทั้ง ๒ คนนี้ ชี้ให้เห็นว่า แบบเรียนทั้งหลายควรมีคุณลักษณะดังนี้คือ เนื้อหาทันสมัย มีรายละเอียดเพียงพอ ใสภาษาที่รัดกุม และมีภาพประกอบบทเรียนที่เหมาะสม

หอมหวล มีเกิด ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" โดยมีวัตถุประสงค์จะศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้

คุณฉวี ยันต์เจริญ, "การศึกษาลักษณะและคุณภาพของแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกมัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘). อักสำเนา.

เป็นแบบเรียนได้ในโรงเรียน ปีการศึกษา ๒๕๑๓ ในด้านการจัดทำรูปเล่ม ความสอดคล้องของแบบเรียนกับหลักสูตร ความยากง่ายของเนื้อหา ปริมาณของเนื้อหา ความสอดคล้องของเนื้อหา กับสภาพของสังคมในปัจจุบัน สาระความรู้ สาระทางสติปัญญา และสาระทางทัศนคติ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายให้ดีขึ้น โดยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งครูและนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ครู ๓๒ คน นักเรียน ๒๕๐ คน ผลการวิจัยปรากฏว่า แบบเรียนที่ครูใช้คือแบบเรียนของกรมวิชาการที่เรียบเรียงโดย นายกระจำจ แมนญาติ และ ดร. วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ ทั้งครูและนักเรียนมีความเห็นว่าแบบเรียนดังกล่าวอยู่ในระดับปานกลาง การจัดทำคำอธิบายอยู่ในขั้นที่เหมาะสม คำอธิบายยังใช้คำไม่เหมาะสม เนื้อหามีผิดพลาดบ้าง เนื้อหาสอดคล้องกับสภาพของสังคมในปัจจุบันระดับปานกลาง มีปริมาณเนื้อหาปานกลาง ทั้งครูและนักเรียนได้ให้ข้อเสนอแนะว่า เนื้อหาควรให้ความรู้และข้อเท็จจริงที่คนพบใหม่และทันสมัย ช่วยให้นักเรียนสามารถวิเคราะห์และตัดสินใจปัญหาได้ ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจเกี่ยวกับองค์การต่าง ๆ ในสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ คำถามควรเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเลือกและตัดสินใจได้ ควรมีภาพที่ช่วยให้เกิดแนวคิดที่ถูกต้อง มีแบบฝึกหัด มีกิจกรรมเสนอแนะ มีคำถามท้ายบท ข้อเสนอแนะการใช้อุปกรณ์และบทสรุป

การวิเคราะห์แบบเรียนในค่านี้อาหา วิธีการเขียน และคุณภาพของการจัดทำรูปเล่มดังกล่าวนี้ ได้มีผู้วิเคราะห์แบบเรียนวิชาอื่น ๆ ไว้อีกมากมาย เช่น สุกัญญา โชคิกพลิช ได้วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์แบบเรียนวิชาวรรณคดีไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หนังสือแบบเรียนวรรณคดีไทยเล่ม ๓ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนวิชาวรรณคดีไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และ

พอมหวล มีเกิด, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓). อัครสำเนา)

แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า แบบเรียนดังกล่าวมีทั้งข้อดีและข้อบกพร่อง สิ่งที่ควรปรับปรุงคือ การจัดทำรูปเล่ม การพิมพ์ ควรเพิ่มเติมเนื้อหาให้มากขึ้น เรื่องที่ล้าสมัยไม่น่าสนใจควรตัด กิจกรรมในแต่ละบทควรจัดให้มากขึ้นและจัดหลายประเภท เรื่องที่เรียนควรเป็นเรื่องที่มีคุณค่าทางค่านิยมที่ดี เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของนักเรียน และส่งเสริมคุณธรรม รวมทั้งการพัฒนาการทำงานต่าง ๆ ได้แก่ความซื่อสัตย์ ความเจริญทางจินตนาการ วิจารณ์ญาณ เพื่อช่วยให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในสุนทรียภาพของวรรณคดีไทย

ส่วนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์หนังสือแบบเรียนแล้วนี้ หนังสืออื่น ๆ ที่มีผู้วิเคราะห์เช่นกัน ดังที่ บุญเรือง นิยมหอม ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับการเมืองที่จัดพิมพ์ขึ้นตั้งแต่วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ถึงวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มของความคิดเห็นทางการเมืองหลังวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งออกมาในรูปหนังสือ จำนวน ๘๔ เล่ม ผู้วิจัยได้แบ่งหนังสือดังกล่าวออกเป็น ๖ กลุ่ม ตามประเภทของผู้จัดพิมพ์ และผู้แต่ง โดยแบ่งออกเป็นเนื้อหาทางค่านิยมที่ดี เมือง ๔ ลัทธิ หัวข้อเนื้อหาทางการเมือง ๔ หัวข้อ คือลัทธิประชาธิปไตย ลัทธิฟาสซิสต์ ลัทธิสังคมนิยม และลัทธิคอมมิวนิสต์ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เมื่อเปรียบเทียบแนวโน้มของความคิดเห็นของหนังสือแบ่งออกเป็นตามประเภทของผู้แต่ง พบว่า หนังสือผู้แต่ง เป็นนักวิชาการ มีเนื้อหาเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์มากที่สุด และหนังสือแปล มีเนื้อหาเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์มากที่สุด และเมื่อเทียบกับแนวโน้มของความคิดเห็นจากลักษณะเนื้อหา จุดประสงค์ของหนังสือทั้งหมด ๘๔ เล่ม พบว่าหนังสือจำนวน ๔๑ เล่ม (๔๓.๖๒%) มีจุดมุ่งหมายเผยแพร่ลัทธิประชาธิปไตย พร้อมกับวิเคราะห์ปัญหาทางการเมืองของไทย หนังสือจำนวน ๑๔ เล่ม (๑๔.๘๕%) มีเนื้อหาว่าด้วยลัทธิต่าง ๆ แสดงความคิดเห็นที่เป็นกลาง หนังสือ

สุกัญญา โชติภพดิษฐ์, "การวิเคราะห์แบบเรียนวรรณคดีไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓"

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ แผนกศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕),
หน้า ๑๑๘-๑๒๐.

จำนวน ๖ เล่ม (๖.๓๘%) มีจุดมุ่งหมายเผยแพร่ลัทธิสังคมนิยม และอีก ๖ เล่ม (๖.๓๘%) มีจุดมุ่งหมายเพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์

จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์หนังสือหนึ่งเล่มนี้ จะวิเคราะห์แค่แบบเรียนเพียงอย่างเดียว แต่มีการวิเคราะห์หนังสืออื่น ๆ อีก ซึ่งก็ใช้หลักเกณฑ์ใกล้เคียงกัน แต่การวิเคราะห์ดังกล่าวมิได้วิเคราะห์ว่า เนื้อหาในแบบเรียนต่าง ๆ เหล่านี้มีเนื้อหาครบตามหลักสูตรหรือไม่ ดังที่ผู้วิจัยศึกษาในครั้งนี้

ส่วนงานวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

นักการศึกษาต่างประเทศก็ได้เน้นความสำคัญของหนังสือแบบเรียนเป็นอย่างยิ่ง ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพ ตลอดจนการใช้แบบเรียนในระดับต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ สรุปได้ดังต่อไปนี้

เบชเทล (Bechtel) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Analysis of Selected Civic Attitudes in High School American History, Geography and Civic Textbooks, ๑๘๘๕-๑๙๑๘" โดยมีความมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี ซึ่งปรากฏในแบบเรียนประวัติศาสตร์อเมริกัน ภูมิศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง ที่พิมพ์ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๘๕-๑๙๑๘ ผู้วิจัยได้นำแบบเรียนที่คณะกรรมการการศึกษาของแต่ละรัฐอนุมัติให้ใช้ในโรงเรียนมาทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหาต่าง ๆ ดังนี้คือ ค่านิยมรัฐลัทธิชาตินิยมอเมริกัน (Americanism) ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่พลเมือง ความรู้เกี่ยวกับการเมือง

บุญเรือง เนียมหอม, "การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือภาษาไทย เกี่ยวกับการเมือง
ที่จัดพิมพ์ระหว่างวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ถึงวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๘." (วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๑๘),
หน้า ๑๖๘-๑๗๓.

การปกครอง ความรู้เกี่ยวกับค่านิยมและคำสอนทางศาสนา ความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้ง แบบเรียน
 ที่นำมาวิเคราะห์ เป็นแบบเรียนประวัติศาสตร์ ๓๗ เล่ม แบบเรียนภูมิศาสตร์ ๒๕ เล่ม แบบเรียน
 วิชาการปกครอง ๑๗ เล่ม และ แบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง ๓๗ เล่ม ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ลึก
 ซึ้งนิยมนอเมริกันปรากฏในแบบเรียนประวัติศาสตร์มากกว่าแบบเรียนภูมิศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง
 แบบเรียนหน้าที่พลเมืองให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่พลเมือง และความเข้าใจในระบบประชา
 ชาติไทย ไวกอนซางน้อย ส่วนแบบเรียนภูมิศาสตร์นี้ปรากฏว่าไม่มีทัศนคติของความเป็นพลเมืองที่
 แทรกอยู่เลย

เวลตัน (Welton) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Analysis of the Skill

Development Exercises Found in Social Studies Textbooks and in Student
 Materials of New Social Studies Programs for grade Four, Five and Six"

เพื่อต้องการทราบว่าการทำงานแบบฝึกหัดในแบบเรียนสังคมศึกษา กับการทำแบบฝึกหัดในโปรแกรม
 สังคมศึกษาแนวใหม่ (New Social Studies) ต้องอาศัยทักษะที่แตกต่างกันหรือไม่ ผู้วิจัยได้ตั้ง
 สมมติฐานไว้ว่า แบบฝึกหัดในแบบเรียนสังคมศึกษาและแบบฝึกหัดในโปรแกรมสังคมศึกษาแนวใหม่
 ไม่มีความแตกต่างกัน ตัวอย่างประชากรคือนักเรียนเกรด ๔, ๕ และ ๖ ผู้วิจัยได้ดำเนินงาน
 โดยแบ่งตัวอย่างประชากรออกเป็น ๒ กลุ่ม ๆ หนึ่งให้ทำแบบฝึกหัดในแบบเรียนสังคมศึกษา และ
 อีกกลุ่มหนึ่งให้ทำแบบฝึกหัดในโปรแกรมสังคมศึกษาแนวใหม่ ต่อจากนั้นได้นำผลมาวิเคราะห์
 ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า การทำแบบฝึกหัดในแบบเรียนทั้งสองประเภท จำเป็นต้องอาศัยทักษะ
 ที่แตกต่างกัน การทำแบบฝึกหัดในโปรแกรมสังคมศึกษาแนวใหม่ต้องใช้ทักษะด้านความเข้าใจ
 การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และประเมินผลมากกว่า ส่วนทักษะด้านการนำไปใช้ต้องใช้เท่า
 เท่ากัน และทักษะด้านความรู้จำเป็นต้องใช้ในการทำแบบฝึกหัดในแบบเรียนสังคมศึกษามากกว่า

Donald Leon Bechtel, "An Analysis of Selected Civic Attitudes
 in High School American History, Geography and Civic Textbooks 1885-1914,"
Dissertation Abstracts International, Vol., 9 No. 9, 9-10 (March-April,
 1969), pp. 29, 72-A-2973-A.

นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาหลายท่านให้แนวคิดที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งพอสรุปได้สำคัญดังต่อไปนี้ คือ

เฟรเซอร์ (Fraser) และเวสต์ (West) ได้ให้เกณฑ์ในการเลือกและประเมินค่าของหนังสือแบบเรียนสังคมศึกษา ดังนี้

๑. เนื้อหาต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละวิชา การเรียบเรียงเนื้อหาในสารบัญชิต้องเรียงลำดับหัวข้อให้สัมพันธ์กัน และต่อเนื่องกันไป
๒. ความถูกต้องของเนื้อหา โดยพิจารณาจากคุณวุฒิและประสบการณ์ของผู้แต่ง การเสนอข้อเท็จจริง การอธิบายคำศัพท์ การเสนอเนื้อหาอย่างเป็นกลาง
๓. ความทันสมัยของเนื้อหา โดยพิจารณาจากหนังสือที่พิมพ์ใหม่ ซึ่งมีการปรับปรุงแก้ไขแล้ว
๔. ความเหมาะสมกับวัย และความสนใจของเด็ก ความสะดวกง่ายของเนื้อหา การยกตัวอย่าง การเสนอกิจกรรม
๕. การเรียบเรียงเนื้อหาและความสมบูรณ์ของเนื้อหา ผู้เรียบเรียงได้เรียบเรียงอย่างมีหลักเกณฑ์ เหตุผลหรือไม่ ได้เน้นแนวคิดสำคัญ ๆ อย่างชัดเจนหรือไม่
๖. วิธีการเขียน ควรใช้คำศัพท์ให้เหมาะสม หลีกเลี่ยงการใช้ประโยคยาก ๆ ใช้ภาษารักดูม
๗. เครื่องช่วยสอน มีประสิทธิภาพพอที่จะช่วยกระตุ้นทั้งครูและนักเรียนเพียงใด เช่น ภาพประกอบ กิจกรรม แบบฝึกหัด ดัชนี บรรณานุกรม ฯลฯ และมีการเสนอแนะการค้นคว้าเพิ่มเติมหรือไม่

^๑Dorothy McLure Fraser and Edith West, "Textbooks Social Studies in Secondary Schools (New York : The Ronald Press Company, 1961), pp. 299-310.

ผู้วิจัยสรุปว่า การทำแบบฝึกหัดในแบบเรียนสังคมศึกษา และลักษณะหลักสูตรสังคมศึกษาแนวใหม่มีส่วนประกอบ ๒ ส่วน คือ ส่วนประกอบด้านสติปัญญา (Cognitive Component) และส่วนประกอบด้านวิธีดำเนินการ (Procedural Component)^๑

เคอร์ ลา ครูซ (De la Cruz) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Analysis of Philippine Social Studies Textbooks" โดยนำวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์แบบเรียนสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาของฟิลิปปินส์ ในด้านที่เกี่ยวกับสังคมศึกษาแนวใหม่ (New Social Studies) เช่น เน้นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาในสายสังคมศาสตร์ มากกว่าการแยกเป็นรายวิชา เน้นความทันสมัย การนำไปใช้ ความคิดเห็นกว้าง ๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์ของโลก คำถามที่ส่งเสริมความคิดและปัญหาสังคม ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์ โดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหาของวิลเลียม เพรสลีย์ (William Praisley) เสนอผลการวิเคราะห์ในรูปของการบรรยาย การวิจัยปรากฏผลว่า หนังสือแบบเรียนสังคมศึกษาของฟิลิปปินส์นั้น ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างวิชาในสายสังคมศาสตร์ ไม่เน้นปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์ของโลก ไม่มีการเน้นมโนทัศน์ด้านอื่น นอกจากความเป็นฟิลิปปินส์ (Philippinism) นอกจากนี้ในหนังสือแบบเรียนสังคมศึกษายังขาดความรู้เกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ และไม่พยายามกล่าวถึงชนกลุ่มน้อยในประเทศ ในด้านเกี่ยวกับคำถามที่อยู่ในหนังสือแบบเรียนซึ่งมีประมาณร้อยละ ๘๘ เป็นคำถามที่อยู่ในระดับต่ำ เป็นคำถามที่ส่งเสริมการท่องจำมากกว่าส่งเสริมความคิดแก่นักเรียน^๒

^๑David Allan Welton, "An Analysis of the Skill Development Exercises Found in Social Studies Textbooks and in Student Materials of New Social Studies Program for Grade Four, Five and Six," Dissertation Abstracts-International, Vol., 31 No. 8 (February 1971), p. 3795-A.

^๒Leonardo D. De La Cruz, "An Analysis of Philippine Social Studies Textbooks," Dissertation Abstracts International, Vol., 32 No.2 (August, 1971), p. 665A.

นิโคลส์ (Nichols) และโอชัว (Ochoa) ได้ให้หลักในการประเมินผลแบบเรียนสังคมศึกษาว่า เกณฑ์ที่ใช้ประเมินผลแบบเรียนควรมาจากปรัชญา และเป้าหมาย ซึ่งนิยามขึ้นเพื่อโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาที่มีประโยชน์ ควรมีส่วนประกอบ ๒ ด้านคือ

๑. สารระคนความรู้ (Knowledge Component)

- ๑.๑ ความรู้ที่ปรากฏในแบบเรียนสนับสนุนความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาสังคม (Social Issues) หรือไม่
- ๑.๒ เนื้อหาในแบบเรียนเน้นให้คิดแนวคิดในหลายสาขาวิชาหรือไม่
- ๑.๓ พยายามหาเหตุผล กล่าวถึงความรู้ และขอคนพบใหม่ ๆ หรือไม่
- ๑.๔ การเสนอเนื้อหาถูกต้องตามความเป็นจริงเพียงใด ผู้แต่งแสดงทัศนที่เป็นกลางหรือไม่

๒. สารระคนสติปัญญา (Intellectual Component)

- ๒.๑ ส่งเสริมให้เกิดการตั้งปัญหา (Inquiry) และค้นคว้าเพิ่มเติมหรือไม่
- ๒.๒ คำถามในแบบเรียนกระตุ้นให้ใช้ความคิดหรือไม่ หรือเป็นเพียงคำถามขอเท็จจริง ซึ่งอาศัยเพียงความจำเท่านั้น
- ๒.๓ เนื้อหาช่วยพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจอย่างใช้วิจารณญาณหรือไม่
- ๒.๔ เนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ของผู้เรียนหรือไม่

สมิธ (Smith) ได้กล่าวถึงหลักในการวัดคุณค่าของภาพประกอบแบบเรียนไว้ดังนี้

๑. ภาพประกอบควรตรงตามวัตถุประสงค์ประสงค์ของเนื้อเรื่อง
๒. ภาพประกอบควรมีเรื่องสำคัญเพียงเรื่องเดียว
๓. มีความชัดเจนตรงกับความเป็นจริง

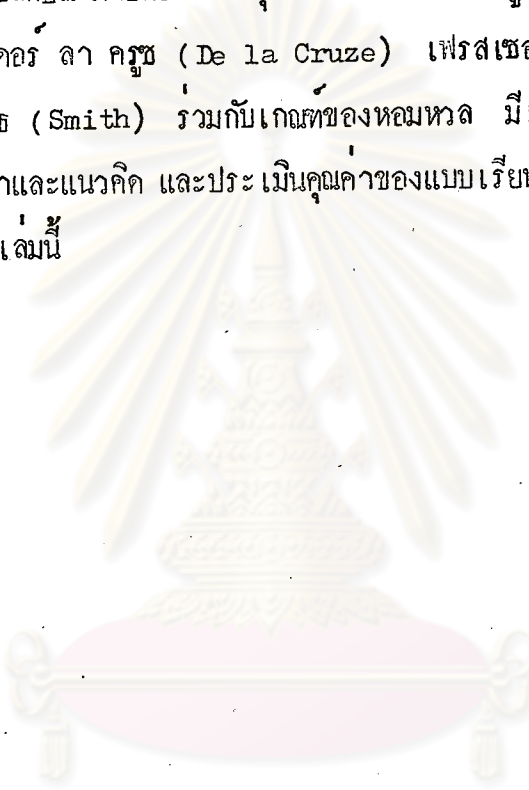
* Arthur S. Nichols and Anna Ochoa, "Evaluating Textbooks for Elementary Social Studies : Criteria for the Seventies," Social Education, Vol., 35, (March, 1971), pp. 290-294.

๘. เหมาะสมกับวัยและความสนใจตลอดจนเกี่ยวกับประสบการณ์ของนักเรียน
๙. ควรเป็นภาพสี เพราะสีช่วยในการเรียนรู้ เพิ่มความสนใจและให้ความเป็นจริง ได้ดีกว่าภาพขาวดำ
๑๐. มีขนาดเหมาะสม และมีลักษณะที่แสดงอาการเคลื่อนไหว มีชีวิตจิตใจ
(Depict Action)
๑๑. คำบรรยายควรเขียนให้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้
๑๒. ควรมีศูนย์กลางในภาพควม จุดสนใจจะต้องใหญ่สะดุดตา ี่ความหมายง่าย ไม่มีรายละเอียดยุ่งยากซับซ้อน
๑๓. ลักษณะหรือส่วนสัมพันธ์ของภาพ ควรอยู่ตรงกลาง หรือใกล้ศูนย์กลางของภาพ
๑๔. แบบเรียนควรมีจำนวนภาพ ประกอบราวครึ่งหนึ่งของเล่มจึงจะได้ผล^๑

จะเห็นได้ว่ามีผู้กล่าวถึงเกณฑ์การพิจารณาเลือกและประเมินคุณค่าของแบบเรียนไว้คล้าย ๆ กัน เช่น เวลตัน (Welton) ได้วิจัยเกี่ยวกับแบบฝึกในแบบเรียนสังคมศึกษาว่าต้องใส่ใจที่ขณะคานต่างๆ เช่น คานความเข้าใจ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และประเมินผล เคอร์ ดา ครูซ (De la Cruz) ได้วิเคราะห์แบบเรียนสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาของฟิลิปปินส์ ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างสายวิชาสังคมศึกษา มากกว่าการแยกเป็นรายวิชา ในคานมโนทัศน์ การนำไปใช้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ของโลก คำถามที่ส่งเสริมการคิดและปัญหาทางสังคม เฟรเซอร์ (Fraser) และเวสต์ (West) ได้ให้เกณฑ์ในการเลือกแบบเรียนโดยพิจารณาในคานเนื้อหา ความถูกต้องของเนื้อหา ความทันสมัย ความเหมาะสม การเรียบเรียงเนื้อหาและความสมบูรณ์ของเนื้อหา วิธีการเขียนและเครื่องช่วยสอน หรือ นิโคลส์ (Nichols) และ โอชัว (Ochoa) ได้ให้หลักในการประเมินผลแบบเรียนสังคมศึกษาไว้ว่า

^๑ Karl U. Smith, "The Scientific Principle of Textbook Design and Illustration," A.V. Communication Review (Department of Audio-Visual Instruction, Winter, 1966), pp. 27-29.

ควรพิจารณา ๒ ด้าน คือ ด้านสาระความรู้ และด้านสติปัญญา สมิธ (Smith) ได้กล่าวถึงหลักในการพิจารณาคุณค่าของภาพประกอบไว้ต่าง ๆ กัน ซึ่งสรุปได้เป็นส่วนใหญ่ ๆ คือ ด้านรูปลักษณะภายนอก และคุณค่าทางวิชาการ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ของ เวลตัน (Welton) เคอร์ ลา ครูซ (De la Cruze) เฟรสเซอร์ (Fraser) เวส (West) และสมิธ (Smith) ร่วมกับเกณฑ์ของหอมหวล มีเก็ค เป็นแนวในการพิจารณาวิเคราะห์เนื้อหาและแนวคิด และประเมินคุณค่าของแบบเรียนสังคมศึกษา สำหรับนักเรียนชาวเขาทั้ง ๔ เล่มนี้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย